

I S T O R I E

Robert D. Kaplan (n. 1952) este unul dintre cei mai importanți analiști de politică externă americani și un specialist de renume în istoria Războiului Rece. Revista *Foreign Policy* l-a inclus de două ori în „Top 100 Global Thinkers“, iar *The New York Times* l-a nominalizat printre cei mai influenți analiști ai epocii de după cel de-al Doilea Război Mondial, alături de Francis Fukuyama, Paul Kennedy și Samuel Huntington. În ultimii treizeci de ani a scris articole pentru *The Atlantic*, *The New York Times*, *The Washington Post*, *Financial Times*, *The Wall Street Journal* și *The Los Angeles Times*. În calitate de corespondent de presă, a călătorit în peste 100 de țări și a locuit vreme îndelungată în Israel, Portugalia și Grecia. Ca urmare a numeroaselor sale vizite în estul și sud-estul Europei, a devenit un fin cunoscător al Balcanilor, fiind unul dintre primii autori americani care au prevăzut izbucnirea unui război în regiune la începutul anilor '90. Între volumele sale de analiză geopolitică și de călătorii se numără: *Asia's Cauldron: The South China Sea and the End of a Stable Pacific (Butoiul cu pulbere al Asiei: Marea Chinei de Sud și sfârșitul stabilității în Pacific, 2016)*; *The Revenge of Geography: What the Map Tells Us About Coming Conflicts and the Battle Against Fate (Răzbumarea geografiei: Ce ne spun hărțile despre viitoarele conflicte și lupta împotriva destinului, 2013)*; *Monsoon: The Indian Ocean and the Future of American Power*; *Balkan Ghosts: A Journey Through History (Fantomele Balcanilor: O călătorie în istorie, 2007)*; *Mediterranean Winter: The Pleasures of History and Landscape in Tunisia, Sicily, Dalmatia, and Greece (Iarna la Mediterana: Tunisia, Sicilia, Dalmația și Grecia, 2004)*; *Eastward to Tartary: Travels in the Balkans, the Middle East, and the Caucasus (La Răsărit, spre Tartaria: Călătorii în Balcani, Orientul Mijlociu și Caucaz, 2002)*; *Warrior Politics: Why Leadership Demands a Pagan Ethos (Politici de război: De ce necesită conducerea politică un ethos păgân, 2002)*; *Coming Anarchy: Shattering the Dreams of the Post Cold War (Anarhia care va veni: Spulberând visele ulterioare Războiului Rece, 2002)* și *An Empire Wilderness: Travels into America's Future (Imperiul sălbăticiei: America, o națiune în comă, 1998)*. Robert D. Kaplan este în prezent *senior fellow* la Center for a New American Security; a lucrat ca analist geopolitic pentru agenția Stratfor, a fost profesor invitat la United States Naval Academy și membru al Departamentului Apărării al Statelor Unite. A consiliat mai mulți președinți, secretari de stat și miniștri ai apărării americani. La Editura Humanitas au apărut în limba română cartea sa dedicată României (*În umbra Europei: Două Războaie Reci și trei decenii de călătorie prin România și dincolo de ea, 2016*), precum și volumele *Cucerirea Munților Stâncoși: Cum determină geografia rolul Americii în lume (2018)*, *Revenirea lumii lui Marco Polo: Război, strategie și interese americane în secolul XXI (2019)* și *Adriatica: Un concert al civilizațiilor la sfârșitul epocii moderne (2023)*.

ROBERT D. KAPLAN

URZEALA TIMPULUI

ÎNTRE IMPERIU ȘI ANARHIE,
DE LA MEDITERANA LA CHINA

Traducere din engleză și note
de Iulian Comănescu

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Lui Robert L. Freedman

Căci de la o parte se poate căpăta o idee despre întreg, însă o cunoaștere și o noțiune adevărată nu se poate dobândi. De aceea trebuie să conchidem că istoria parțială contribuie foarte puțin la cunoașterea sigură a ansamblului. Numai prin împletirea și compararea tuturor părților, precum și prin asemănarea și deosebirea lor, se poate ajunge la aceasta; și numai cine cercetează cu atenție istoria sub toate aspectele va putea ajunge să tragă din ea folos și desfătare.

— Polybios, *Istorie**

Furia și frenezia pot distruge într-o jumătate de ceas mai mult decât pot ridica, într-o sută de ani, prudența, capacitatea de a delibera și prevederea.

— Edmund Burke, *Reflecții asupra Revoluției din Franța (1790)***

*) Tr. Virgil C. Popescu (n. tr.). **) Tr. Mihaela Czobor-Lupp (n. tr.).

CUPRINS

Prolog: China, în cenușa imperiului	13
1. Timp și teritoriu.	17
2. Marea Egee	43
3. Constantinopol	60
4. Nilul Inferior	109
5. Nilul Superior	159
6. <i>Arabia deserta</i>	190
7. Semiluna Fertilă: Partea I	229
8. Semiluna Fertilă: Partea a II-a	263
9. Semiluna Fertilă: Partea a III-a	297
10. Iranul safavid.	321
11. Calea paștunilor.	337
Epilog: Un eșec al imaginației	361
<i>Mulțumiri</i>	365
<i>Note</i>	367

PROLOG

China, în cenușa imperiului

În primăvara anului 1994 am călătorit pentru prima oară prin provincia Xinjiang a Chinei, o regiune locuită de 11 milioane de uiguri musulmani de neam turcic, care, aveam să aflu din numeroase interviuri, tocmai începeau să fie prinși într-o plasă de urmărire și represiune brutală de autoritățile chineze. Pentru uiguri, ca și pentru geografi și etnografi, acest avanpost vestic al Chinei este, istoric, Turkestanul de Est: cea mai orientală extremitate a deșerturilor și stepelor Orientului Mijlociu Extins. China controlează Turkestanul de Est doar de la jumătatea secolului al XVIII-lea, deși statul imperial chinez există de peste 3.500 de ani. Pentru chinezi, musulmanii care trăiesc acolo au fost dintotdeauna o potențială amenințare, mai consistentă numeric și mai dificil de asimilat chiar decât tibetanii.*

În orașul Kashgar, aproape de granițele Chinei cu Kirgizstanul, Tadjikistanul, Afganistanul și Pakistanul, 90% din populația de 300.000 de locuitori, cât se înregistrau în 1994, erau uiguri turci. Biciclete vechi, ricșe cu motor și măgari încărcăți cu produse agricole și lemn de foc înțesau străzile. La teșchelele jerpelute de lemn se serveau carne grasă și lapte de iapă. Bărbații purtau șepci și treninguri murdare de noroi. Erau mai multe femei cu

*) *Greater Middle East*, în original, concept politic și cultural asemănător cu așa-numitul *Middle East and North Africa* (MENA – Orientul Mijlociu și Africa de Nord), dar mai extins. Autorul folosește un termen utilizat de administrația SUA, prin care se înțelege o extensie a Orientului Mijlociu sau Apropiat tradițional. Prin el este desemnată comunitatea religioasă și culturală care cuprinde țările arabe, dar și Turcia, Israelul, Iranul și nordul Africii. Termenul a intrat într-o circulație largă în timpul administrației George W. Bush (după anul 2000), în contextul tentativelor de sporire a democrației și libertății din zonă (n. tr.).

halate și vâluri decât în Iran, de unde tocmai venisem. Turcii uiguri nu fuseseră niciodată influențați de Bizanț sau de proximitatea cu Mediterana, ca turcii din Anatolia, iar cultura lor unică era la vremea respectivă pe punctul de a fi nimicită de neobosita mașină de tocat ideologică a comuniștilor de la Beijing. Pe atunci, la jumătatea anilor 1990, un editor sugerase că interesul meu pentru uiguri frizează obscurantismul. Urma să mai dureze un sfert de secol până când uigurii aveau să ajungă pe prima pagină a ziarelor.

Așa cum am aflat într-o altă vizită în Xinjiang, din 2015 – mai erau încă vreo câțiva ani înainte ca regiunea să înceapă să producă vâlvă în toată lumea –, haosul intim al pieței agricole de duminică din Kashgar fusese mutat într-un spațiu dreptunghiular, vast, situat la câțiva kilometri de locul inițial, așa că nu mai era integrat în viața orașului. La vremea respectivă, Kashgarul devenise de nerecunoscut, transformat într-o rețea de blocuri sinistre, ca parte dintr-un plan de înregimentare a vieții cotidiene a locuitorilor lui. Acest gen de sterilizare culturală precedase mutarea a până la un milion de uiguri în lagăre de detenție, unde erau exploatați ca sclavii. Era cea mai mare operațiune de reprimare a unei minorități religioase de acest fel de la cel de-al Doilea Război Mondial, conform Wall Street Journal.¹

Fundalul acestei represiuni este inițiativa în valoare de un billion de dolari „Noul Drum al Mătăsii“ a Chinei, o rețea postmodernă de transport construită din autostrăzi, căi ferate și conducte de gaze și petrol care leagă China, pe uscat și pe mare, de Europa, prin Orientul Mijlociu Extins. Xinjiang, patria turcilor uiguri, devenise un punct nodal în acest drum al mătăsii de secol XXI, fiindcă de la el pornesc drumuri și conducte care merg, spre vest, în Iran și mai departe de atât, iar în sud, către Marea Arabiei, în zona Golfului Persic. Statul chinez nu-și putea permite să tolereze nici măcar potențialul de separatism musulman, acasă la el, la intersecția în care Noul Drum al Mătăsii unește China dinastiei Han cu Asia Centrală musulmană.*

Într-adevăr, singurul lucru care deosebește relația Chinei cu turcii uiguri de colonialism este așezarea Xinjiangului: deși se află la frontiera cu China, el există în interiorul granițelor legale

*) Numele oficial al inițiativei anunțate în 2013 este, în chineză, echivalent cu „O centură, un drum“, unde „centura“ vine de la „Centura Drumului Mătăsii“, denumire folosită anterior (n. tr.).

ale acesteia. Și totuși, într-un sens spiritual, tratamentul aplicat de China minorității musulmane, chiar și în raport cu imperativele formulate pentru Noul Drum al Mătăsii, este tot ce poate fi mai apropiat de imperialismul tradițional de secol XIX în secolul XXI. De fapt, această atitudine ar putea chiar să aibă consecințe mai nefaste decât pe vremuri, date fiind asimilarea forțată a uigurilor și colonizarea de către chinezii Han.

Noul Drum al Mătăsii, ca și persecuția uigurilor musulmani sunt legate de Orientul Mijlociu Extins, regiune în care China și-a manifestat agresivitatea și pe mare, și pe uscat. În primăvara lui 2009, mi-am petrecut o noapte într-o închisoare din Hambantota, Sri Lanka, după ce încălcasem perimetrul unui șantier ca să observ cum sute de muncitori chinezi mută dintr-un loc în altul cantități uriașe de sol, pentru a deplasa pur și simplu linia coastei mai spre interior. Totul era o parte din procesul de edificare a unui port modern, care urma să permită transportul bunurilor chineze către Peninsula Arabică și dincolo de ea. Cu un an înainte, obținusem un permis de vizitare a noului port Gwadar, construit de China și așezat într-un punct unde capătul sud-vestic al Pakistanului se întâlnește cu Iranul și cu Golful Oman. Traversasem câteva sute de kilometri din monotonul deșert al Belucistanului pentru a putea vedea structurile netede și angulare de oțel ale Gwadarului, cu macaralele portal noi-nouțe și celelalte echipamente de încărcare și descărcare ale lui. În conformitate cu viziunea comitetului de planificare de la Beijing, petrolul și gazul vor fi transportate cu vaporul din Golful Persic în apropiere, la Gwadar, apoi prin conducte către nord, prin Pakistan, până în provincia Xinjiang. Cum China a încheiat construcția unei baze militare de dimensiuni mari în Djibouti, la gura Mării Roșii, și ia în considerare altele, noi, pe malul aceleiași mări, la Port Sudan și Jiwani, oraș aflat lângă Gwadar și în același timp la granița dintre Pakistan și Iran, sunt vremuri grozave dacă vrei să fii inginer civil chinez.

Harta chinezească a Orientului Mijlociu Extins, care include mult mai mult decât lumea arabă – deci și vasta întindere subtropicală dintre Europa și China propriu-zisă –, are două puncte critice: Pakistanul și Iranul. Coridorul energetic care începe la Kashgar, în vestul Chinei, și coboară spre sud, prin Pakistan, la Gwadar, la Marea Arabiei, va conecta două drumuri ale mătăsii, terestru și maritim, în timp ce alianța strategică China-Iran va face din China partenerul principal, politic și economic, al unei țări care – oricât ar fi îngrijorat aproape două

generații de americani din motive de terorism și radicalism politic – este principiul geografic organizator și pentru Orientul Mijlociu, și pentru Asia Centrală.

Imperiile au murit, poate, fiindcă într-o lume globalizată o cultură nu poate pur și simplu apropria și subjugă o alta, pentru propriile scopuri. Dar filozofia imperială are o tulburătoare viață după moarte, așa cum arată exemplul Chinei în Orientul Mijlociu Extins. Dacă Compania Britanică a Indiilor de Est avansa, la începutul epocii moderne, către răsărit, din Europa în Orientul Mijlociu și apoi în China, China avansează acum în direcția geografică opusă, spre vest, deși din motive comerciale și strategice similare.

Iar cum americanii au încercat fără succes să nu se mai implice atât de mult în Orientul Mijlociu Extins, chinezii n-au fost singurii care au venit în locul lor, în căutare de resurse energetice, influență în punctele strategice ale rutelor navigabile și regimuri-marionetă locale. Rușii s-au implicat militar în Siria și Libia, la fel ca turcii, ba chiar și ca iraniienii, care au dezvoltat o rețea de grupuri armate și miliții locale din Iran până la vest de Mediterana, iar spre sud, până în Yemen. Trebuie spus că toate aceste țări se bazează pe o tradiție imperială îndelungată și, ca urmare, simt că au o misiune. Fiindcă nu numai chinezii, ci mai ales iraniienii și turcii își privesc cu mândrie trecutul imperial. Se prea poate ca imperialismul occidental să fie prost văzut în ziua de astăzi, dar nu același lucru se întâmplă și în alte foste imperii.

Orientul Mijlociu Extins este zona de confruntare a acestor imperii-fantomă: marea piesă de puzzle pe care China trebuie să o stăpânească, dacă dorește să-și conecteze avanposturile comerciale în formare în Europa cu cele din Asia de Est. Aici, statele sunt adesea slabe și chiar, în locuri-cheie, inexistente, iar democrația a dat în general greș, cel puțin până în momentul de față. În același timp, autocrațiile locale prosperă în Peninsula Arabică, dar sunt în declin în restul regiunii. Chiar și islamul politic începe să sufere de o pierdere de entuziasm vizibilă, așa cum știm din cazul Iranului. Motiv pentru care puterile străine nu pot rezista tentațiilor.

E momentul să explorăm mai atent această geografie contendentă, care va deveni din nou un teatru de luptă pentru marile puteri ale globului, așa cum a fost dintotdeauna. Și, la fel ca în trecut, mii de ani de domnie imperială vor continua să arunce o umbră lungă asupra politicii așa cum se face aceasta azi și se va mai face, într-o regiune în care stabilitatea rămâne un bun de preț.

1. TIMP ȘI TERITORIU

Între Europa și marile civilizații ale Chinei și Indiei se întinde o centură de aproximativ cinci mii de kilometri, în care predomină deșertul și platourile stâncoase, unde nu prea plouă, granițele sunt contestate, unitatea politică e foarte rară și unde, așa cum afirma Bernard Lewis, istoric de la Princeton dispărut dintre noi, nu s-a cristalizat niciodată un tipar istoric de autoritate.¹ Desigur, generalizarea lui Lewis este imperfectă. S-ar putea argumenta ușor că Egiptul și Iranul sunt civilizații mature de mii de ani, la fel ca Irakul și Turcia. Și totuși, există un element comun de ariditate generală, diversitate totală și tumult politic în teritoriile dintre Mediterana și China. Acesta este peisajul auster care constituie „Țara Insolentei“, așa cum a numit-o antropologul american de la jumătatea secolului XX Carleton Coon, pentru a sublinia natura rebelă a politicii moderne din Orientul Mijlociu, cu tradiția ei de mândrie și independență, combinată cu tribalism și tensiuni etnice și sectare.ⁱ

ⁱ) Carleton S. Coon, *Caravan: The Story of the Middle East* (Henry Holt and Company, New York, 1954), p. 295. Cartea lui Coon, cu stilul ei demodat, se citește ca Herodot comparativ cu lucrările contemporane despre Orientul Mijlociu. Mai mult, domeniul lui Coon, antropologia rasială, este discreditat de multă vreme. Cu toate acestea, *Caravan* este plină de observații fine despre regiune. A fost o lucrare cu care și-au făcut ucenicia specialiștii în țări arabe din Departamentul de Stat al SUA, în a doua jumătate a secolului XX. I-am portretizat pe Coon și pe fiul lui, Carleton Coon junior, în cartea mea *The Arabists: The Romance of an American Elite* (The Free Press, New York, 1993), pp. 103–107. În privința teoriilor rasiale ale lui Coon senior, v. Pat Shipman, *The*

Modul de exprimare al lui Coon este înduioșător și determinist, cu atât mai mult cu cât tribalismul care caracterizează zona a fost capabil să păstreze pacea între grupuri extinse și, într-un alt sens, nu e motivul esențial de discordie pe care l-a presupus Vestul. Și totuși ceea ce spune Coon are o rezonanță greu de negat, din cauza violenței și instabilității politice din această regiune întinsă. De exemplu, o parte semnificativă a populației lumii arabe a trăit pe pielea ei destule episoade de anarhie violentă în ultimele decenii. Conform unui raport ONU, deși arabii constituie, numeric, numai 5% din populația omenirii, ei au generat 58% din refugiații lumii și 68% din „decesele în război“ din al doilea deceniu al secolului XXI.¹ Aceste cifre nu au fost atinse nici în decursul maturizării regatelor medievale în statele moderne timpurii și apoi în democrații, așa cum s-a întâmplat în Europa, sau în complicata succesiune milenară de imperii dinastice din China și de pe subcontinentul indian – habitate mai prietenoase și mai bogate decât vastul și aridul câmp de bătaie a diferite culturi și civilizații de la marginea sudică a Eurasiei, prea adesea dezbinat de o singură religie, mai degrabă decât unite de ea. Rețineți totuși că tragedia prin care trece Orientul Mijlociu Extins de la prăbușirea Imperiului Otoman încoace are de-a face atât cu interacțiunea dinamică a Vestului cu regiunea, cât și cu aceasta în sine, așa cum vom vedea mai departe.

Dar, mai întâi, să ne ocupăm de ceea ce este esențial.

Însăși problema autorității politice – a *cine* controlează pe *cine* – a tulburat de multe ori Orientul Mijlociu. Islamul revelat de profetul Mahomed, negustor la bogatele și cosmopolitele răscruci

Evolution of Racism: Human Differences and the Use and Abuse of Science (Simon & Schuster, New York, 1994), pp. 170–221.

¹) Tim Mackintosh-Smith, *Arabs: A 3,000-Year History of Peoples, Tribes and Empires* (Yale University Press, New Haven, Connecticut, 2019), pp. xiii și 96. Numai o parte din toate acestea pot fi puse pe seama invaziei conduse de americani în Irak în 2003. Istoricul de la Yale University Samuel Moyn relatează că cele 200.000 de victime irakiene estimate au murit mai ales în contexte legate de războiul civil și diverse tulburări, decât ca urmare a acțiunii militare americane. Cifrele cu privire la refugiați datează dinaintea invadării Ucrainei de către Rusia. *Humane: How the United States Abandoned Peace and Reinvented War* (Farrar, Straus and Giroux, New York, 2021), p. 5.

ale Meccăi la începutul secolului al VII-lea d.Cr., era preocupat de etică și de felul cum poți trăi o viață pură și dreaptă în limitele unui peisaj deșertic, cu o natură înșelătoare, în care călătoriile sunt dificile. Aici, ariditatea crease oazele care serveau drept „puncte de joncțiune“ în deșert, generând un comerț înfloritor, și, drept urmare, islamul era o mană cerească pentru negustorii cinstiți.² Deși noua religie a oferit un mod de viață deplin, care s-a propagat peste civilizații și peste secole, făcând ca milioane de oameni aflați în sărăcie să fie mulțumiți de propria existență³ – după cum avea să observe printre primii, din afară, Coon –, el nu oferea prea multe temeieri solide pentru autoritatea politică temporală. Cu alte cuvinte, în timp ce alte religii, precum creștinismul, nu încercau să controleze politica, ci în general se limitau la credința privată, islamul promitea o existență de tip complet. Olivier Roy, universitar și politolog francez, spune că „islamul s-a născut ca o sectă și ca o societate“, dar fără instituții sau măcar un cler care să-l organizeze.⁴ De altfel, Maxime Rodinson, mare lingvist și specialist în regiune de la Sorbona, dispărut dintre noi, numea islamul „nu numai o asociere de credincioși“, ci și o „societate totală“.⁵ Și, ca societate totală – care deci cuprinde și lumea seculară a altor părți –, islamul avea nevoie, dar în general nu dispunea, de o filozofie a organizării politice.

Pentru că Mahomed oferea o interpretare cu totul nouă și foarte pură a existenței, care era destinată să înlocuiască contractul social anterior, s-a lovit, firească, de opoziție. Atunci când el și cei care îl urmau au părăsit Mecca, fiindcă orașul întâmpinase cu ostilitate noul crez, și au fugit spre nord, la Yathrib (Medina, adică „Orașul“), au fondat, în esență, o nouă comunitate. În mod semnificativ, calendarul islamic începe nu cu nașterea lui Mahomed și nici măcar cu prima lui revelație, ci cu migrația lui, *Hegira*. Noua comunitate era în toate sensurile revoluționară. Iar în lumea arabă și islamică, avea să alimenteze în consecință, de-a lungul secolelor și mileniilor, răsturnări dinastice și alte revoluții legate de secte, de ambiție, de legitimitate și puritate. Însăși creșterea și decăderea imperiilor dinastice în Orientul Mijlociu și dramele politice care le-au însoțit au avut adesea de-a face cu punctul în care religia și politica se întâlnesc. Sayyid Qutb, intelectual egiptean și lider

al Frăției Musulmane*, a folosit în mod notoriu acest argument pentru a ataca sistemul impur, păgân (*kafir*) al lui Gamal Abdel Nasser**, care avea să-l execute prin spânzurare în 1966.⁶

Încă din prima jumătate de secol scursă de la fondarea islamului, au avut loc dispute de autoritate, referitoare la șefia credinței, cu sunniții, ibadiții și șiiții – și diferitele ramuri ale șiiților, ca zaidiții, ismailiții, alawiții, druzii și așa mai departe –, toate având diferite teorii cu privire la guvernarea spirituală, într-un mod nu foarte diferit de creștinism.¹ Legitimitatea politică era foarte greu de atins.⁷ Iar acest lucru s-a dovedit adevărat nu numai la nivel de țări, ci și de așezări și triburi, și chiar în interiorul triburilor, așa încât fiecare loc era disputat de „Montague și Capuleți arabi“, cum spunea specialistul în lumea arabă de la Oxford Tim Mackintosh-Smithⁱⁱ. Mai ales în perioada de colaps de după Primul Război Mondial al Imperiului Otoman, care stăpânise lumea islamică a Orientului Mijlociu timp de cel puțin o jumătate de mileniu, luptele sângeroase pentru succesiune au fost numeroase, într-o competiție în care fiecare grup putea pretinde că este mai pur decât altul ca doctrină și, uneori, în consecință, mai radical, tendință similară cu cea din creștinătatea medievală. Corolarele

*) Organizație sunnită transnațională fondată de învățatul Hassan al-Banna în Egipt, în 1928. A început prin a milita pentru credința islamică și instaurarea legii Șaria, pentru a adopta ulterior poziții în mod deschis anticoloniale, referitoare la dominația britanică. A intrat în legalitate cu ocazia Primăverii Arabe din 2011, câștigând alegerile în Egipt, iar apoi a fost îndepărtată de la putere (n. tr.). **) Ofițer de carieră și ulterior președinte laic al Egiptului între 1954 și 1970, a rămas în istorie pentru naționalizarea Companiei Canalului Suez, deținută de puterile europene, progresism și ideile panarabe. A condus Revoluția Egipteană din 1952, care s-a soldat cu răsturnarea regelui Farouk și proclamarea republicii (n. tr.).

ⁱ) Albert Hourani, *A History of the Arab Peoples*, cu o nouă postfață de Malise Ruthven (Harvard University Press, Cambridge, MA, 1991), pp. 60–61. Cea mai lucidă descriere a diviziunilor islamului se găsește în lucrarea clasică a lui Edward Mortimer din 1982, *Faith and Power* (Faber and Faber, London, 1982), mai ales în graficul de la p. 50.

ⁱⁱ) Mackintosh-Smith, *Arabs*, p. 96. Autorul se bazează pe relatarea lui Abu Muhammad al-Hasan al-Hamdani, istoric și geograf din secolul al X-lea, din Yemen.

acestor mișcări au fost Revoluția Iraniană din 1978–1979, dife-
ritele ramificații ale salafismului și în mod special ISISⁱ, creând
acel film de groază conturat de titlurile din presă pline de orori
cu care din păcate ne-am obișnuit toți.

Acesta este deci Orientul Mijlociu Extins, în sens larg lumea
islamică a deșertului și câmpiilor (prin opoziție cu islamul navi-
gatorilor din Oceanul Indian), o fâșie vastă de pământ în care
mi-am petrecut ultimii cincizeci de ani călătorind și citind despre
aceste locuri: din Maroc, în vestul Mediteranei, în Turkestanul
de Est, în preajma leagănului agricol al Chinei; sau din Balcanii
ortodocși până la sud de țara muntoasă și musonică a Yemenului;
sau, într-un alt sens, de la anarhia violentă a Libiei la cea a
Afganistanului. Este o zonă pe care grecii o numeau *oikouménē*,
desemnând prin asta partea locuită a globului despre care aveau
informații. Este un concept mult mai vast decât zona aridă a
lumii arabe; el include și Etiopia, Turcia, Iranul, Afganistanul,
Caucazul și Asia Centrală, caracterizată printr-un gen de inter-
conectare care a constituit o formă timpurie de globalizare. Sau,
altfel spus, aceeași hartă parcursă în lung și-n lat de Herodot și
Alexandru cel Mare. Foarte adesea, locurile cele mai vechi, le-
gendare au oferit referințele pentru cele mai rele orori moderne.

Să luăm ca exemplu Palmyra. În memoria mea s-au împătărit,
de decenii, coloanele ei corintice suple, care întrerupeau orizon-
talitatea deșertului Siriei. Aici, „Regina Estului“, Zenobia, un
personaj istoric mult mai plin de substanță decât Cleopatra, a
fost în cele din urmă subjucată de împăratul roman Aurelian,
în anul 272 d.Cr.ⁱⁱ Aurelian a ars orașul până în temelii un an
mai târziu. Palmyra va fi subjucată încă o dată, iar multe din
comorile ei antice vor fi mutilate și distruse de ISIS între 2015
și 2017. E vorba de o crimă gravă împotriva urmelor sacre ale
trecutului, care confirmă violența nihilistă a grupului împotriva
finței umane.

ⁱ⁾ *Salafi* se referă în mod literal la strămoșii virtuoși ai primelor
generații ale islamului, indicând prin urmare o mișcare de revenire la
origini. ISIS este prescurtarea pentru Islamic State in Iraq and Sham
[Statul Islamic din Irak și Levant]. ⁱⁱ⁾ Sub Zenobia, Palmyra, care sub-
jugase Siria, părți din Asia Mică și nordul Arabiei, „a ajuns la proporți-
ile unui adevărat imperiu“. Philip K. Hitti, *History of Syria: Including
Lebanon and Palestine* (Macmillan, New York, 1951), p. 393.